

ara málfröðingar eitt nýtt mál, har orðini lættliga kunnu vera feroysk, men har samansetingin er fremmand og tað við lit. Tað er ein login urtagarósmáður, sum legst at skræða blomstrini upp í sinum egna hava, og so fer í onnur lond eftir ókrúti, sum hann sáar í staðin fyri! Úrslitið verður eitt steindeytt, óferoyiskt, syntetiskt mál, sum vit, nú tað hevur fingið fótin fyri seg, hóskandi kunnu doyða. Lat okkum kalla tað setursprát ella seturspeak. Setur-speak kann ljóða soleiðis:

»Vit finna soleiðis, at til eru tvinnanda rótaflokkar, ið hvør er eyðkendur við sínum serstøku endingum; annar flokkurin lýsir sjónarárin, meðan hin fevnir um árin, ið fingin verða um hinar sansar okkara. At tað eisini er ein triði rótaflokkur, formliga ikki fult so greiðliga avmarkaður sum hesir báðir, ið eyðkennist við, at hann vendir sær til hoyrnina, fái eg ikki. Uttan nevnt her... Vit standa enn eftir við eini óyðslusamari neyvúlýsing av sjónarárinum, serliga viðvíkjandi háttum at vera staddur... Men hvussu vit skulu greiða hin at visa seg ómettandi tøvri hjá mamindianum á eini grannari og grannari neyvúlýsing av ymsilugum sjónarárinum, tað er og verður ein gáta. (Legg merki til, hvussu »hin« verður brúkt »hin at visa seg...«), legg merki til ta óneyðugu tolsøgnina (»ið fingin verða« í staðin fyri »ið vit fáa«), ta knorkluta, óferoyisku vendingina »fái eg ikki. Uttan nevnt« og tann tunga týska setningin »hin at visa seg ómettandi tøvri«), ella, meira skemtiligt, soleiðis:

»Tá ið flutt verður inn, fær rúmbúgi 2 lyklar til rúmið, móti kvitvan. Hesir lyklar ganga eisini í úthurðina og í hurðina millum trappuna og gongina uttan fyri búrumini. Tá ið út verður flutt, verða lyklarnir latnir aftur«. (Ein rættiligur gloypibiti! Fyrst rokin av tolsagnum — »flutt verður«, »út verður flutt«. So tað undarliga smiðaða orðið »búrum« — hvat feilar orðinum »kamar«, soleiðis eitur tað á feroyskum. (Men her er tað kanska aftur tað íslenska krimið, sum ger um seg — sum kunnugt merkir »kamar« nátthús á íslendskum). Og fyri at »ganga« siga vit vanliga »passa til«. Hvat ið viðvíkir orðinum »rúmbúgi«, so brúka vit ofta á feroyskum ein setning, har onnur mál hava eitt navnorð. Í staðin fyri at siga »rúmbúgi« hevði tað verið ólíka meira í trád við gamlan feroyskan málburð at sagt »tey, sum búgva...«. Sjálvt orðið er smiðað. Tað hevur ein ikki sørt kosmonautiskan,

fyri ikki at siga kosmiskan, dóm og eitt »flog«, sum vit ikki vanliga finna í seturspráti. Men her er kanska talan um vitjan av setursráðnum á Venus?). ella, meira groteskt, soleiðis: »Lat bert aðrar flokkar kalla seg liberalistar ella sosialistar. Teir um tað. Vit tjóðveldismenn hava bert eina ismu, og tað er hin feroyska isma. Stevna okkara er klár og greið. Tann, at vit hvørki geva okkum undir nakra liberalismu ella sosialismu, men bert ta feroysku ismu«. (Henda variantin av seturspráti kunnu vit hóskandi kalla erlendskt. Er lendskt er at kalla reint íslendskt við einum sindri av feroyskum fernissi uttan. Vit mugu hava eyguni við tí, m.a. tí so nógvir, eitt nú blaðstjórin á 14. September, eru heilt herviligir at brúka hesa stuttligu íslensku dialektina).

Avoyðing

Tað fyrsta av hesum dömum er tikið úr eini grein, ið stendur í álmanakkanum hjá Keymannahavnar Observatorium (1976), og sum J. H. Poulsen hevur umsett. Tað næsta er úr reglugerðini fyri »búrumini« úti á Fróðskaparsetrinum. Hitt triðja er úr 14. September. Sum vit siggja á hesum dömum, er feroyskt skriftmál í dag so kokt, so gjøgnumsurgað av útlandskum málburði, at talan er, sum við lomviganum, um eina miðvísu og eirindaleysa avoyðing av okkara máli. Teir, sum ganga undan í hesi avoyðing, eru serfrøðingarnir, teir, ið áttu at duga málið. Sjálvir hava teir mist tikið á feroyskum, og úrslitið av teirra líking er, at teir oyðileggja máloyrað á teimum, sum ganga í skúla og á teimum, sum fáast við at skriva og lesa feroyskt, so at tey sum frálíður verða líka so ráðaleys, tá ið tað snýr seg um feroyskt orðlag, sum hundarnir hjá Pavlov.

Feroyskt

Eydnast tað okkum at finna óspilt feroyskt í onkrum avkróki, har tann grammalúkandi krotusmiðahondin ikki hevur verið og gjørt um seg, ljóðar tað harafaturimóti soleiðis:

»Honum dámdi tað ógvuliga illa, men lænti henni kortini lykilin, og so klagði hann fyri kvívíkspresti, hann vildi seta skikk uppá hetta, sum maðurin segði, gudsbe-spottandi lívið. So ein leygar-dag, prestur var komin til Kollafirðar, helt til við Sjógu á Sjóvargarði, fóru messubóð í hvørt hús. Út móti einum tíma aðrenn messan begynti, fór prestur og smoygdi sær innar í kirkjuna og setti seg í

kórið. So kom Elin, hon visti av ongum, hvørki at hon var klagði, ella at prestur sat og lúrdi. Elin fór í miðgerðastólin konufólkamegin, og har legði hon seg á knæ og bað til Gud, um at hon skuldi vera verður at taka ímóti heilaga altarsakramentinum. Síðan sang hon altarsálmar, og tá so var komið at enda, setti Elin seg á bonkin við samanløgðum hondum. Og so fór messufólkið at koma. Henda sama dag, tá teir komu úr kirkjuni, segði prestur við beiggja hennara, at hann vildi ynskt, at øll tey sum fóru til altars skuldu verið so væl bereidd sum Elin var — henni skuldi ikki noktast lykilin«. (Frásøgnin er løtt og livandi og skemmt ikki av, at orð sum »begynti« og »bereidd« eru uppi. Til seinast kemur ein rættiligur songur — tann forfjónaði og hataði miðalsøgnin »henni skuldi ikki noktast lykilin«. Samanber umsetingina hjá Schroter av Matt. 7.7.: »Biðið, so skal gevast tykkum, leitið, so skulu tí finna, bankið, so skal latast tykkum upp«. Ein miðalsøgn sum henda loypur hvøkk á mál-lúkarán, sum, um hann slapp, hevði verið skjótur at fingið hana avlagaða til tað stírvna og óferoyiska »lykilin skuldi ikki verða noktaður henni«).

III

VENDA VIT AFTUR, til Rikard Long, so er tað ikki bara, sum Christian Matras sigur í Varðanum 1969, sum yrkjari, men fyrst og fremst sum málfrøðingur, hann fer at liva og hansara virki í langa tíð fer at gera gagn og bera frukt í feroyskum mentunarlívi. Rikard Long er hann, sum tá ið tann feroyska málreinsingin, sum tók seg upp í 20'um, fór við íslenska sjóvarfallinum og mundi beint fyri sjálvum hjartanum í okkara máli, talaði at, so tað munti. Hann er ikki, sum allir hinir málfrøðingarnir, teoretikari, t.e. ein, sum fyrst smíðar reglurnar og so bendir veruleikan, í hesum føri málið, úr lið og noyðir hann at laga seg eftir reglunum. Hann er empirikari, t.e. ein, sum hyggur, leitar og lurtar eftir tí, sum er, veruleikanum, og so ger sær reglur, sum av tí at veruleikin í hesum føri er eitt musiskt og elastiskt fyrbrigdi, mugu vera smiðligar. Sum hann liðandi, við at lurtar seg fram, hevur ferkað seg nærri hjartatátinum í feroyskum, hevur Rikard Long ferð eftir ferð noyðst at broytt stæði. Hetta er ikki mannminkandi. Hetta er honum til heiðurs. Onkran feil hevur hann óivað gjørt,

treýðugt so, men við sínum hugi til altíð at taka sínar egnu metingar upp til nýggja umhugsan hevur hann veitt okkara stírvna málfrøðingum eina neyðuga frótstöðu, og, í sínum málsligu viðmerkingum, lagt teir fyrstu lunnarnar undir ein feroyskan syntaks. Mangan hevur hann í sínum viðmerkingum og atfinningum verið bæði speiskur og stuttligur, t.d. tá hann í einum ramligum og spillivandi bilæti líknar okkara »málmenlar« við lámar krotusmiðir, sum, líkasum Frankenstein á sinni, fáast við at kveikja lív úr deyðum tilfari og kenna seg sum skaparan sjálvan. Teirra málsliga vanskapningar vera hareftir:

Av hæli høgt, og sneitt av tá, so hált bent av um miðju — og fregin trínur mennils alvi út av láma smiðju

Skjarrlligir málmenlar

Meðan tjak og atfinningar aðrastaðni roknað sum ein natúrligur, ja livsneyðugur

partur av mentunarlívinum í einum landi, um nakað skal spyrjast burturúr, eru okkara málfrøðingar enn ikki so miklið at sær komnir, at teir tola nakran kritikk. Rikard Long er tí sum málfrøðingur blivin burturtagdur og útiðstúr, og ein so frálík satirisk yrking sum henda (hon stóð í Fjølmi í juli 1969) er valla stovubær í new-speakharkaliðnum. Lat meg, sum eitt dóm um stílin og dámin í Rikard Longsa meira seríusu málsligu skrivning taka eitt petti uppafur úr hansara ummæli av »Mannakroppin-um«, har hann fer í holt við nakað, sum altíð hevur havt hansara serliga áhuga, nevniliga nýansurnar í málinum, hvussu umráðandi tað er at ansa eftir og hjúkla um munin millum orð, sum líkjast, ein mun, ið ofta kann vera ringur at fáa eyga á, men sum fyrri alt í verðini má varðveitast:

»Sum eg nevndi í seinasta blaði, er hiti eitt ov sterkt orð at nýta her, og ylur er á feroyskum varmi, sum er orsakaður av evnisumseting, helst völd av bakterium og undir sovorðnum umstøðum, at luft sleppur illa til ella ið hvussu er ikki frá tí, sum ylur kemur í. Líka til málreinsingarsjúkan vant uppá seg fyri einum góðum mansaldri síðani, málbóru feroingar seg varma og hita viðvíkjandi at kalla á sama hátt sum menn í fornöld. Matur, sum var kólnaður, var settur til varma; tann, sum var kaldur, royndi at verma seg, so fekk hann varma í seg. Sagt varð: »Ah tann vælsignaði varmi — ongín kundi hugsað sær at sagt: »tann vælsignaði hiti«. Sum lýsingarorð var nýtt heitt og ikki varmt; soleiðis varð ikki sagt: »Nú er nóg varmt inni,« men »nóg heitt« ella »nóg flótt«. Helst halda »málreinsararnir« litið um Jóan Petur uppi í Trøð, tá ið hann tekur til:

»So liður mót vári við vætu og sóln/kærkomin er tann varmin«, ella í somu yrking: »men lív birtir kærleiksvarm-in«, ella í næstseinasta ørindi: »So samlast alt fólkið aftur um heyst/tá nærst upp hjartavarmin«. Men kortini eru tað hesar heldur, sum oyst skuldi verið úr, feroyskum máli til stimbran og bata. Ella at leita — ikki til nýslendskt, men við skili aftur í forn málið, sum stendur feroyskum máli nógvar nærri, og t.d. lesa: »Kuldi nálgadist herund hans, svá at af klæða yl mátti hann eigi heitr verða eða varmr,« t.e.: »Hold hansara leið so miklið undir kulda, at av klæðnalyli kundi hann hvørki halda varman ella gerast heitur«. Um ylur her hevur ikki til fulnar somu merking sum nú í feroyskum, so merkir orðið heldur ikki á